

कुटजगति स्त्री "कुटजगतिर्नजौस्तस्तौ गुरुः" ह०र०टी०
उक्ते छन्दोभेदे

कुटजपुटपाक पु० चक्रदत्तोक्ते अतिसाररोगनाशके औषधभेदे
यथा "स्निग्धं वनं कुटजवल्कलमजन्तुजग्धसादाय तत्क्षणा-
मतीव च पाचयित्वा । जम्बू पलाशपुटतण्डुलतोरसिक्तं
बद्धं कुशेन च बहिर्घनपङ्कलिप्तम् । सुस्विन्नमेतदवपीड्य
रसं गृहीत्वा चौद्रेण युक्तमतिसारवते प्रदद्यात् ।
क्षणात्पिपुत्रमतपूजित एष योगः सर्वातिसारहरणेष्व-
यनेव राजा" ।

कुटजरस पु० चक्र० उक्ते अर्शोनाशके रसभेदे यथा—

"कुटजत्वचो विपाच्य शतपलमाद्रं महेन्द्रसलिलेन । यावत्
स्यादरसं तद्द्रव्यं खरसस्ततो व्याहः । मोचरसः सम-
ङ्गा फलिनी पलाशिशिल्लिभस्तैश्च । वल्यकबीजं तल्यं
चूर्णीकृतमल दातव्यम् । पूतोत्काशितः सान्द्रः सरसी
दूर्वा प्रलेपनो व्याहः । मात्वाकालोपहिता रसक्रियैषा
जयत्यसृक्क्ष्मावम् । छागलीपयसा युक्ता प्रेया मण्डेनाथ-
वा यथाग्निबलम् । जीर्णौषधश्च शालीन् पयसा कागेन-
भुञ्जीत । रक्तं गुदजातीहारं शूलं साह्युजो नि-
हन्त्यायु । बलवच्च रक्तपित्तं रसक्रियैषा ह्युभयभागम्" ।

कुटजलेह पु० चक्रदत्तोक्ते अतिसारनाशके लेहभेदे यथा
"शतं कुटजमूलस्य क्षुषं तोयापणैः पचेत् । काये पादा-
वशेने ऽस्मिन् लेहं पूते पुनः पचेत् । सौवर्चलयवस्वारवि-
डुसैश्चवपिपुलीम् । धातकीन्द्रयवाजाजीचूर्णं दत्त्वा पल-
द्वयम् । लिङ्गाद्दरमात्रं तत् शीतं चौद्रेण संयुतम् ।
पक्कापकमतीसारं नानावर्णं सवेदनम् । दुर्वारं ग्रहणी-
रोगं जयेच्चैव प्रवाहिकाम्" ।

अर्शोरोगनाशके तलोक्ते २लेहभेदे च यथा—

"कुटजत्वकपलशतं जलद्रोणे विपाचयेत् । अष्टभागाव-
शिष्टन्तु कषायभवतारयेत् । वस्त्रपूतं पुनः क्लायं पचेत्लेह-
त्वमागतम् । भ्रूनातकविडङ्गानि त्रिकटुत्रिफलान्तथा ।
रसाङ्गनं चित्रकञ्च कुटजस्य फलानि च । वचामतिविषं
विल्वं प्रत्येकञ्च पलं पलम् । त्रिंशत्पलानि गुडस्य चूर्णी
कथं निधापयेत् । मधुनः कुडवं दद्यात् घृतस्य कुड्वन्त-
था । एष लेहः शमयति चाशोरक्तससङ्गवम् । वातिकं
पैत्तिकञ्चैव सैद्धिकं सान्निपातिकम् । ये च दुर्नामजा
रोगास्तान् सर्वान् नाशयत्यपि । अस्त्रपित्तमतीसारं
पाण्डुरोगमरोचकम् । ग्रहणीमार्दवं कार्श्यं श्वयथुं
कामलापि । अहुपानं घृतं दद्यात् मधु तक्रं जलं

पयः । रोगानीकविनाशाय कौटजो लेह उच्यते" ।

कुटजबीज न० ह० । इन्द्रयवे भावप्र० ।

कुटजा स्त्री "सजसा भवेदिह सगौ कुटजाख्यम् ह०र०उक्त-
लक्षणे छन्दोभेदे

कुटजाद्यष्टत न० चक्रोदत्तोक्ते शूलादिरोगनाशके घृतभेदे
यथा "कुटजफलवल्कलकेशरनीलोत्पललोध्रधातकीक-
ल्कैः । सिद्धं घृतं विषेयं शूलरक्तार्शसां भिषजा" ।

कुटजाष्टक पु० चक्रदत्तोक्ते अतिसारादिरोगनाशके औषध-
भेदे यथा "तुलामथाद्रौं गिरिमल्लिकायाः संक्षुब्ध पक्ता रस-
माददीत । तस्मिन् सुपूते पलसन्धितानि क्षुब्धानि पिष्ट्वा
सह शाल्मलेन । पाठां समङ्गातिविषां सप्तस्तां विल्वं
च पुष्पाणि च धातकीनाम् । पक्षिष्य भूयो विपचेत् तु
तावत् दूर्वा प्रलेपः खरसस्तु यावत् । पीतस्वसौ काल-
विदा जलेन मण्डेन वा ऽजापयसा ऽथवा ऽपि । निहन्ति
सर्वं त्वतिसारसुप्तम् कथं सितं लोहितपीतकं वा ।
दोषं ग्रहण्या विविधं च रक्तं शूलं तथाशांसि सशो-
षितानि । असृग्दरञ्चैवमसाध्यरूपं निहन्त्यवश्यं कुट-
जाष्टकोऽयम् ।

कुटन्नट पु० कुटन् सन् नटति नट—अच । १शोनाकष्टके
(शोना) अमरः २कौवर्ती सुस्तके (केशुर) न०अमरः अत्र-
कुटन्नक इति पाठान्तरम्

कुटप पु० कुट—कपन् । १सुनौ २गृहसमीपस्थोपवने, ३कुड-
वरूपमानभेदे च । ४पद्मे न०हेम० [अमरटीका

कुटर पु० कुट—करन् । मन्यानदगडस्थरज्जुवन्धनस्तम्भे
कुटरु पु० कुट—अरु । वस्त्रगृहे (कानात्) उल्लखले तस्य
कौटिलप्रकरणयोगप्रत्वात्तथात्वम् । [(तेजोडि) रत्नमा०

कुटरुणा स्त्री कुटेषु घृच्छेत्तरुणा शक० । त्रिविधतायाम्
कुटल न० कुट—कलच् । (चाल) छदिषि पटले हारा० ।

कुटहारिका स्त्री कुटं घटं हरति हू—एवल् अत इत्वम् ।
दास्यां हेम० । १घटस्य हारकमात्रे त्रि० । कुटहारकः

कुटि स्त्री कुट—इन् । गृहे "ब्रह्महा द्वादश समाः कुटिं
कृत्वा वने वसेत्" मनुः वा डीप् । "बृहकुट्यां प्रभात-
घृत्तान्तमनुहरति" खण्ड० कुटीचकः कुटीचरः । भावे
इन् । २कौटिल्ये स्त्री वा डीप् "भु कुटीकुटिलात्तस्याः"
देवीमा० ३दृक्ते ए०शब्दरत्ना० ४देहे ए०सि०कौ० अत्यार्थं
क कुटिका क्षुद्रगृहे(कुडे) स्त्री "शिरसोऽगुण्डनाद्वापि
न स्थानकुटिकासनात् । भा०, व०, १३४५४, ५कर्त्तरि
इन् । ५कौटिल्यान्विते त्रि० ।